

Tóth Szabolcs

A HÁROMSZÉKI KIRÁLYI TÖRVÉNYSZÉK SZÉKHELYÉERT FOLYTATOTT KÜZDELEM, 1875

A kiegyezést követő évtizedekben a központi igazgatás fokozatosan felszámolta és átalakította a feudális jegyeket magán viselő városi közigazgatást. Ekkor a vitákat elsősorban a túlközpontosított hatalom kritikája, illetve védelme váltotta ki. I. Ferenc József hallani sem akart az alulról építkező, elsősorban a községi és tartományi önállóságot előnyben részesítő törekvésekről, még kevésbé az e követeléseket célul tűző reformfolyamatról.

Jelen tanulmány témáját a bíraskodási rendszer 1875-ös háromszéki átszervezése képezi. Az 1860-as évek végén és az 1870-es évek elején lassan beindult a közigazgatás korszerűsítését célzó folyamat. Erre utal az *1869. évi IV. számú törvény a bírói hatalom gyakorlásáról*, amely az igazságszolgáltatást elkülönítette a közigazgatástól, az *1870. évi XLII. törvény a köztörvényhatóságok rendezéséről* és az *1871. évi XVIII. számú törvény a nagy- és kisközségek, valamint a rendezett tanácsú városok működéséről*.¹ A reformfolyamat olyan anomáliákat kellett hogy megoldjon, mint például Sepsiszentgyörgy helyzete, ahol egy településen belül a város lakói a városi bíraskodás, a falu lakói pedig a széki bíraskodás alá tartoztak. A bíraskodási rendszer átszervezése már 1867 előtt elkezdődött. Az évtizedekig hatályban levő törvényhatósági bíraskodást az 1791–1792. évi országgyűlés szabályozta, törvény által.² Az első reformintézkedések az így kialakult rendszer átszervezésére már az abszolutizmus idejében megtörténtek. Az osztrák igazságügyi politika azonban ragaszkodott ahhoz, hogy az ország irányítása a központban maradjon. Az Októberi Diploma közjogi fordulatot ígért az osztrák–magyar viszonyban. Az ítélkezés rendszerét tekintve a kibékülést célzó dokumentum az 1848 előtti állapotokat állította vissza. Konkrét lépésre csak 1869-ben került sor, amikor a IV. törvénycikk 8. § c) pontjának megfelelően kimondták az igazságszolgáltatás elkülönítését a közigazgatástól.³ A bírók megválasztásuk esetén tagjai lehettek a törvényhatósági vagy községi képviselőtestületnek, de azoktól

megbízatást nem fogadhattak el. Az igazságszolgáltató és közigazgatási hatóságok közt felmerült hatásköri viták rendezése a minisztériumot illette meg. Az 1871. évi XXXI. számú törvénycikknek megfelelően az év végével megszűnt a székek törvényszékeinek a működése, és 1872. január 1-jével működésbe léptek a királyi törvényszékek, amelyek a bíraskodás legfontosabb dualizmuskori szervévé váltak. Ez az intézmény tekinthető a korabeli törvénykező általános hatáskörű, elsőfokú ügydöntő fórumának. A királyi törvényszékek hatáskörébe utalták mindazon polgári peres és perenkívüli teendőket, melyek a polgári törvénykezési rendtartás (1868. LIV. sz. tc.) szerint az addig létező elsőfolyamodású társasbíróságokhoz (városi, megyei, kerületi, széki és vidéki törvényszék) tartoztak. A törvényszékek – mint elsőfolyamodású bíróságok – polgári ügyekben egyes vagy hármas tanácsban határoztak. Mint fellebbezési bíróságok, a törvényszékek mindig hármas tanácsban döntöttek. Hasonlóképpen döntöttek azon semmisségi panaszok tárgyában is, melyeket a békebíráknak, a községi bíraskodás alá tartozó ügyekben hozott ítéletei ellen nyújtottak be. A törvényszék fellebbezési tanácsának elnöke rendszerint a törvényszéki elnök volt, de lehetett más olyan bíró is, akit az igazságügyi miniszter a fellebbezési tanács vezetésének jogával ruházott fel. Ítélezési szempontból a törvényszék felettes hatósága az az ítélőtábla volt, melynek területén található volt az illető törvényszék. A törvényszék, az esküdtbíróság és az ítélőtábla részéről kiküldött bíró végzései, valamint a törvényszék első- vagy másodfokú ítéletei ellen az ítélőtáblához lehetett fellebbezni. Felügyelet szempontjából a törvényszékek közvetlenül az ítélőtáblák, közvetve az igazságügyi miniszter főfelügyelete alatt álltak.

Háromszéken 1872 elején két királyi törvényszéket állítottak fel: a sepsiszentgyörgyit Vajna Tamás királyi törvényszéki elnök és a kézdivásárhelyit Dónáth József királyi törvényszéki elnök vezetése alatt. 1875 júliusában a háromszékiek arról értesülnek, hogy az

¹ CJH.

² PÁL-ANTAL Sándor 2002, 178.

³ „A bíró... nem viselhet más, akár állami (polgári, katonai és fizetéses egyházi), akár törvényhatósági vagy községi valóságos

vagy tiszteletbeli hivatalt vagy szolgálatot, kivéve amennyiben 32 éves koráig a tartalékban vagy a honvédségnél való katonai szolgálatra a véderőről szóló törvény által kötelezve van.” (1869/IV. törvénycikk.)

igazságügyi minisztérium a királyi törvényszékek számának csökkentésére készül. Ennek oka az lehetett, hogy a minisztérium szükségtelennek tartotta annyi törvényszék fenntartását, mert az újabb rendelkezések a járásbíróságokra ruháztak több feladatot is a telekkönyvi ügyek mellett, így a királyi törvényszékek ügyforgalma lecsökkent.⁴ Augusztus 1-jén a minisztérium közölte a törölt húsz törvényszék nevét, így a sepsiszentgyörgyi (Sepsi- és Miklósvárszéket kiszolgáló) királyi törvényszék is megszűnt, illetve egyesült a kézdivásárhelyivel, ottani székhellyel.⁵ Ez a változtatás összefüggésben volt a többi reformtörkévvél, amely a közigazgatás átszervezését célozta, és a Székelyföldön módosította a székek összetételét. Az 1876-os megyésítés alkalmával Háromszékhez került Felső-Fehér megye néhány települése, és a vármegye székhelye Sepsiszentgyörgy lett. Ezáltal mindkét város szerepkörhöz jutott, egyik a közigazgatásban, másik az igazságszolgáltatásban.

Az 1875. évi XXXVI. sz. törvénycikk kimondta, hogy az elsőfokú királyi törvényszékek száma 64-re szállítható le. Azoknak a székhelyeit és területét a minisztérium állapította meg, a helyi érdekeltek megkérdése nélkül. Ezen tervezett módosításokra reagált először a *Nemere* sepsiszentgyörgyi politikai, társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági lap augusztus 7-én megjelent hosszú cikkében⁶, majd a Sepsiszentgyörgy városának 1875. augusztus 10-én tartott értekezletén a város vezetői. Ez utóbbin Künnle József (1833–1889) országgyűlési képviselő szólalt fel, kifejtve, hogy a miniszternek a képviselőháztól nyert felhatalmazás alapján jogában állt a törvényszéket megszüntetni. Künnle, egy percig sem kételkedve a kormány döntésének helyességében, azt javasolja az egybegyűlteknél, hogy az országgyűlési képviselők útján próbálják meg kipuhatolni az intézkedés indítékait. Ő maga is országgyűlési képviselő lévén akkor, mégpedig a kézdi-orbai választók jóvoltából, kijelenti, hogy „választókerületének érdekeit csak addig és azon határig képviseli, ameddig azok a pártatlan igazsággal, az egész törvényhatósággal és a közhaza érdekeivel összeegyeztethetőek”. Császár Bálint (1825–1892) városi képviselő egyetért Künnlével, és kijelenti, hogy „sem nem célszerű, sem nem practicus a kormány ellen demonstrálni”. Azt javasolja, hogy a polgármester hívjon össze közgyűlést, melyen szerkesszenek meg egy feliratot a kormány irányába, feltüntetve abban Háromszék földrajzi

fekvését, Sepsiszentgyörgy társadalmi fejlettségét, és láttamoztassák azt a többi székelyföldi várossal is. Veress Gyula sepsiszentgyörgyi ügyvéd, városi képviselő nem ért egyet Künnle álláspontjával, mely szerint összetett kézzel kellene várniuk a fejleményeket, hanem maga is egy *Memorandum* megszerkesztését ajánlja, amelyben ki tudják kérni a képviselők támogatását is a felterjesztéskor. A jelen levő képviselők végül megegyeznek, hogy az augusztus 25-re tervezett Népgyűlés összehívása előtt – ahol a három szék lakossága kellett véleményt nyilvánítson e kérdésben – szerkesszék meg a feliratot, és küldjék el a kormánynak. Veress Gyulát kéri fel a sepsiszentgyörgyi érdekek képviselőjére a Népgyűlés előtt.⁷

Eközben a sajtóban folyik a csatározás a sepsiszentgyörgyiek és a kézdivásárhelyiek között. „Egy őszinte szó igazságügyi államtitkár Csemegi Károly úrhoz a sepsiszentgyörgyi királyi törvényszéknek Kézdivásárhelyre lett áttételét érdeklőleg” címmel közöl cikket a *Nemere*, amelyben annak írója az igazságügyi minisztérium államtitkárához szól, aki a Szolnok és Karcag városok közötti hasonló vitát kedvezőtlenül oldotta meg. Az államtitkártól főleg azt szeretne volna megtudni, miért született ez a döntés, mikor a törvényszéknek Kézdivásárhelyre való átköltöztetését sem a földrajzi elhelyezkedése (a keleti határszél Kézdivásárhelytől 2 óra, míg az északi 15 perc távolság), sem pedig gazdasági fejlettsége nem indokolja.⁸

Augusztus 21-re elkészül Veress Gyula képviselő-bizottsági tag felirati javaslata a minisztérium irányába.⁹ A sajtóban közölt érvek, a törvényszék központjának Sepsiszentgyörgyön való hagyása mellett, nagymértékben hasonlóak a város képviselőtestülete elé tárt érvekkel. A következőkben ez utóbbit mutatom be röviden.

Nagyméltóságú M. K. Miniszteri tanács!

Megdöbbenve olvastuk a magos kormánynak a törvényszékek elhelyezése alkalmából kiadott azon rendeletét, mely szerint a Sepsiszentgyörgyi Királyi Törvényszék feloszlatatik, s egész kerületével Kézdivásárhelyre tétetik át. Törvényszékeink reductioját s annak célszerűbb beosztását egyik sürgős és tovább elodázhatatlan feladatnak tartók mi is. Természetes következménye ezen szervezetnek az, hogy a székhelyek megszűnése vagy átváltoztatása következtében egyik vagy másik érdek megsértetik. De magos Kormány! nem szabad ezen sérelmeknek oly nagy mérvűnek lenni, melyek az állam

⁴ *Nemere*, Politikai, társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági lap (Sepsiszentgyörgy), 1875. július 21., 1.

⁵ SZENTIVÁNYI Miklós 1899, 145.

⁶ *Nemere*, 1875. augusztus 7., 1. A törvényszékek számának leszállítását és Kézdivásárhelyre való helyezését augusztus 11-én a *Nemere* már tényként kezelte, és azt ésszerűtlennek nevezte,

a kormányt arra intette, hogy az elkövetkezőkben jobban tájékozódjon döntései előtt. (*Nemere*, 1875. augusztus 11., 1.)

⁷ *Nemere*, 1875. augusztus 11., 2.

⁸ *Nemere*, 1875. augusztus 14., 1–2.

⁹ SÁL Fond 14, inv. II/1, cota. 86, fila 251–256.

igazgatás életerőit támadva meg, senyevésszé tennék az egész szervezetet, nem szabad a salus republicae rovására történniök. Ilyen általános, állami és minden valódi közérdeket sértő intézkedésnek látjuk mi a törvényszék székhelyének innen Sepsi-Szentgyörgyről lett áttételét. A törvényszékek reductioja feltétlen szükséges lévén, a kormánynak e szervezet keresztülvitelével bizonyos általános irányelvekből kellett kiindulni. És ezen általános szempontok nem lehetnek mások mint jelen viszonyaink közt oly fontos pénzügyi és igazságszolgáltatás közvetlen érdekei mellett az, hogy a törvénykezés szervezetével a közigazgatás rendezése is összhangba hozandó lévén, egymásra költsönösen ható helyes felosztási elvekből induljon ki. Legyen megengedve vizsgálódnunk a felett, miként felel meg ezen transpositio jogszolgáltatási, pénzügyi tekinteteknek és mennyiben van követve helyes felosztási elv a közigazgatás szervezésével való összhangba hozatal tekintetéből.

Ezzel vezetik be a Memorandum szövegét. A felirat a továbbiakban ezen három felvetésre próbál megfogalmazni érveket és ellenérveket. Elsősorban a gyors és olcsó igazság szolgáltatás problémáját tárgyalja, azzal érvelve, hogy Kézdivásárhely Erdélynek és Háromszéknek is határszéli városa, amelyhez északkeleti irányban csupán néhány község esik közel, 14 787 lakossal, míg a többi – Brassó és Udvarhely, illetve Erdővidék felőli – térség 62 000 lakosának több mint két napi intézési időre van szüksége, ha Kézdivásárhelyre kell utaznia. Ezen a távolságon segíthetett volna az Erdővidék–Büdös–Kézdivásárhely út megépítése, de ez az akkori viszonyok között 5-6 évet is igénybe venne, költséges karbantartása miatt pedig inkább lenne *perlekedők útja*, mint rendes forgalmi út. *Mekkora idővesztés, munkaerő pazarlás? Mennyi pénzébe és kiszámíthatatlan vesztett hasznába kerül ez oly roppant számú léleknek? A közkereset és az adófizetési képességet mennyire csökkenti ez?! –* teszik fel a kérdést a felirat fogalmazói.

Másodsorban, Sepsiszentgyörgy rendelkezik a törvényszék és járásbírószág számára alkalmas épülettel és helyiségekkel, a követelményeknek megfelelő börtönrel, aminek felállítását az államnak 30 000 forintjába került. Hasonló infrastruktúra kialakítása Kézdivásárhelyen értelmetlen költségekbe verné az államot, érveltek a képviselők. Tovább sorjazzák az érveiket, Sepsiszentgyörgyöt mint azon ősi közigazgatási központot említve, ahol a múltban is sokkal gyakrabban üléseztek a háromszéki rendek, mint Kézdivásárhelyen. Ugyanakkor itt van a Megyeháza, ahol az összes okmány megtalálható, amely adott esetben szükséges lehet az igazságszolgáltatás-

ban, azoknak leszállítása Kézdivásárhelyre pedig *nemzeti kárt okozó lehetne*. Ugyanakkor magát az elvet, hogy a törvénykezés és közigazgatás külön központokból legyen irányítva, a szervezés *alapelveivel ellenkezőnek* tartják. Ezután a Sepsiszentgyörgyön létező intézetek jelentette előnyt hozzák fel érveként. A városnak van református kollégiuma, községi fiú- és leányiskolája, nép- és gazdasági iskolája, könyvnyomdája, helyi lapja, politikai és tanügyi szaklapja, mind-mind olyan létesítmények, amelyek Kézdivásárhelyen nem léteznek, érvelnek. Egy szóval, Sepsiszentgyörgy egy olyan közművelődési és közigazgatási központ, ahová a háromszékiek ügyesbajos dolgaikat, peres ügyeiket mennek intézni, és egyúttal még iskolás gyerekeiket is meg tudják látogatni, a posta távirodai forgalma pedig kétszerezesen is felülmúlja a kézdivásárhelyit. Van ezenkívül Sepsiszentgyörgynek bazárja, színháza és kórháza, ami Kézdivásárhelyről hiányzik. Sepsiszentgyörgy városa 29 000 forint jövedelemmel rendelkezik, míg Kézdivásárhely jövedelme kevesebb, mint amennyi állami adót fizet a megyeközpont. Kedvezőbb képbe helyezi Sepsiszentgyörgyöt az a tény is, hogy itt több autó után fizetnek luxusadót a lakosok, mint a céhes városban. A két város kereskedelmi erejéről is szó esik. A fogalmazók itt szintén Sepsiszentgyörgy előnyét hangsúlyozzák, amely évi 14 000 forint adót, míg Kézdivásárhely évi 9000 forint adót fizet a városi pénztárba, és kereskedelme kizárólag Moldova felé irányul. Elismerik azonban a kereskedők kézdivásárhelyi számbeli fölényét.¹⁰ Sepsiszentgyörgynek turisztikai szempontból kezdve jobb fekvését is boncolgatják. Olyan városról van szó ugyanis – hangoztatják a fogalmazók –, amely a Málnásra, Tusnádra, Borszékra tartó turistáknak áthaladó útvonalába esik, Előpatak pedig nagyon közel van hozzá. Ebből kifolyólag Sepsiszentgyörgyöt évente sokkal több idegen látogatja, mint kézdivásárhelyi társát. Mindezekből az következik, hogy az idelátogatók szívesebben szereznek ingatlant Sepsiszentgyörgyön, mint Kézdivásárhelyen, ez pedig a város fejlődéséhez járul hozzá. A városfejlődés terén Sepsiszentgyörgy nagyobb lépést tett előre, mint Kézdivásárhely, hisz 1848 után *a lakosok száma megkétszereződött, egészen új utcák képződtek s csak rövid pár év alatt a szomszéd Szemerja községgel annyira összeforrott, hogy inkább képez egy községet mint Pest és Buda*. Ehhez képest *mit tud felmutatni Kézdivásárhely?* kérdezik Veress Gyula és társai. A válasz pedig a céhes város építkezési stílusának bírálásába torkollik, amely szerintük *túlzsúfolt, utcái szűkek, és a lakásokban maga a levegő*

¹⁰ 1836-ban Kézdivásárhelyen 44 mesterségben 1031-en működtek, Sepsiszentgyörgyön a 216 mester 35 mesterség között oszlott meg. 1878-ban Kézdivásárhelyen 13 ipartársulatban 13

tagot számláltak, 5011 Ft tőkével, Sepsiszentgyörgyön 5 ipartársaság működött 230 taggal és 2689 Ft tőkével. (PÁL Judit 2003, 170–204.)

is bűzös, mert a gazdasági épületek a lakoházak mellett vannak. Ez a struktúra természetesen tűzveszély és idegen támadás esetén is veszélyes lehet, hisz egyrészt a tűz a várost elpusztíthatja, másrészt, határszéli település lévén, egy esetleges támadás veszélyeztetné az egész megye biztonságát.¹¹ Ezzel szemben Sepsiszentgyörgynek egészséges a levegője, amit a várost körülvevő erdőségek biztosítanak, kényelmes sétányokkal rendelkezik, és a város mellett az Olt folyó biztosít egészséges körülményeket, ám ugyanezen tényezők indokolják Sepsiszentgyörgynek mint székely vezető ipari városnak a fejlesztését is. Ezzel szemben Kézdivásárhely a lakosságra is veszélyt jelenthet, mert a városban benn a gyárak és a lakóknak keletebbi közlekedése miatt – ragályos és pusztító járvány fészekévé válni alkalmas anyagot nyújt – írták nem kis gúnnyal a felirat szerkesztői. Az igazi fájdalmakat csak ezután sorolják fel a fogalmazók, miszerint, ha a törvényszék székhelyét elviszik Sepsiszentgyörgyről, a rendelkezés alatti államépületek nem hogy nem jövedelmeznek, de még fenntartási költséget igényelnek; oly mérvben fog a telkeknek ára (le)szállani, már is (kevesebb) szállás constatálható, az adóképesség, ipar és kereskedelem annyira csökken, jövedelem annyira leszáll, hogy az itt szenvedett veszteséget semmi körülmények közt sem lesz képes KézdiVásárhely pótolni. Hogyan takarékoskodik a kormány – kérdezik továbbá –, hisz a törvényszék Kézdivásárhelyre való költöztetése többletkiadásokat fog jelenteni (pl. a foglyok szállítása, a tanúk illetménye), és ebből Kézdivásárhely 50-60 hivatalnokot nyer majd, de mindez Sepsiszentgyörgy fejlődésének megtorpanásával fog együtt járni.¹² Háromszéknek, sőt Csík-Háromszéknek is egyedülli központja Sepsiszentgyörgy. Ide hozza a csiki atyafi fáját, deszkáját, innen vásárol rozsot, kukoriczát. Az a roppant számú csiki szolgáló SzentGyörgyön át veszi utját Brassóba. Ha pedig SepsiszentGyörgyre a kormány és mi nagyobb figyelmet fordítanánk, ha meghagyva törvényszék és közigazgatás székhelyének gyárparra használnok fel, fáját, vizeit, köszénét, nem mennének Brassóba s onnan Oláhországba a vándorszékegyek, hanem elmenő utjokban itt megállapodnának. Itt munkát és ha kell aranyat kapva nem kellene székely telepítő, székely segélyező s nem tudni miféle védegyletekről gondoskodni. Megtarthatnók a népet mi magunk között, magunk számára! – érvelnek a fogalmazók. Kifejtik ugyanakkor véleményüket a székely kivándorlás kapcsán is, melyről úgy gondolták, hogy, habár a kivándor-

lók a pénzkerest miatt hagyják el szülőföldjüket, de szinte mind visszajönnek a származási helyükre, és a máshol megkeresett pénzüket is szülőföldjükön költik el. A kivándorlás problémájának orvoslását amúgy a meglévő székelyföldi városok iparának fejlesztésében látják, a meglévő gazdag erőforrásokra alapozva. Ez alól nem lehet kivétel Sepsiszentgyörgy sem. A fogalmazvány végén egy utolsó fortélyal próbálják a kormányt jobb belátásra bírni. A nép akaratát hozzák fel érvként, mondván, hogy amennyiben népszavazást írnának ki e kérdés eldöntésére, biztos, hogy a háromszékiek és miklósvárszékiek a sepsiszentgyörgyi székhely mellett döntenének, sőt még azt is ki merik jelenti, hogy maga Kézdivásárhely is a nép akaratának adna igazat, hisz az oda küldött bírók deportálva érzik magukat. Ugyanakkor javasolják, hogy a kormány hallgassa meg a háromszéki képviselőket, a főrendiház tagjait is e kérdés kapcsán.

A felirat végén a fogalmazók az akkor folyamatban levő megyésítéssel kapcsolatos tárgyalásokra reagálva megfogalmazták magánvéleményüket, amelyet azonban az egész háromszéki lakosság osztott, és pedig hogy a kormány le kell mondjon Háromszéknek Brassóhoz való csatolási tervéről, ami semmiképp nem válna a háromszékiek előnyére, sőt a szász lakosságot segítené. Ezért azt javasolják, hogy Háromszék, Fehér megye egyes községei, Csík megye egy része és a Brassóhoz tartozó egyes csángó községek alkossanak egyetlen törvényhatóságot, Sepsiszentgyörgy központtal. A városi képviselők ebben a formában fogadják el a felirat szövegét.

Ahhoz, hogy a két háromszéki város közti párázs vitát megértsük, a kézdivásárhelyi álláspontot is ismertetnünk kell. Erre a korabeli sajtó ad lehetőséget, hisz ez biztosított felületet a két fél érveinek kifejtésére. Kézdivásárhely érveit részben Székely János (1826–1907) kézdivásárhelyi lelkész írásaiából ismerhetjük meg.¹³ Háromszék erejét, büszkeségét és fejlettségi szintjét a háromszéki emberek és főleg a vidéki nép adja – vélik a kézdivásárhelyiek. Olyan kereskedelmel büszkélkedhet, amelynek forgalmát (főleg Moldova irányába) Sepsiszentgyörgy meg sem közelíti. Ez tovább fog fejlődni, ha megvalósul az ojtózi vasút, hisz Brassóval a versenyt fel sem veheti. Nemzeti érdekekről beszélve Kézdivásárhelyt illeti meg az elsőbbség, hisz „valódi magyar” városként Háromszék felső részén helyezkedik el. Itt keleten pedig a székelységnek erősnek kell lennie, hangoztatják.

¹¹ Az 1870-es összeírások alapján Kézdivásárhely 4546 lakosa 969 épületben lakott, amelyből emeletes ház 73 volt, egy szobára pedig 3,08 lakó jutott. Sepsiszentgyörgyön 4366 lakos 672 épületben lakott, amelyből emeletes ház 18 volt, és egy szobára 3,53 lakos jutott. (Uo., 642.)

¹² Kézdivásárhelyen a hivatalnokok aránya 1857-ben 6,01%,

1910-ben 8,86%, Sepsiszentgyörgyön pedig 4,70%, illetve 8,72%. (Uo., 558.)

¹³ *Nemere*, 1875. augusztus 14., 1. és 1875. augusztus 18., 2. A kézdivásárhelyi és sepsiszentgyörgyi érvek és ellenérvek tovább sorjáznak a *Nemere* hasábjain (*Nemere*, 1875. augusztus 25., 1–2. és 1875. szeptember 4., 2–3).

Kézdivásárhely összekötő pont lehet a csíki, ojtói, bodzai és Brassó–szentgyörgyi útvonalaknak. Ehhez lehet számítani a készülő útvonalat Kézdivásárhely, Erdővidék és Udvarhelyszék között. Nevelésügy és szellemi fejlettség tekintetében a két város azonos szinten áll, vallják, hisz Kézdivásárhely is számos olyan intézménynek ad helyet, amelyek megtalálhatók az alsóháromszéki városban. A történelemben az 1848–1849-es események mindenképpen Kézdivásárhelyt emelik előtérbe. Tagadják a földrajzi hátrányokat, és egyetlen akadálnak Erdővidék távolságát tartják, de reményeik szerint ezt a készülő útvonal meg fogja oldani. A Kézdivásárhely körzetéhez tartozó népességszám tekintetében is megcáfolják a sepsiszentgyörgyiek állítását, mely szerint a megyeközponthban lenne indokolt a törvényszék meghagyása. A lakásviszonyokat véve figyelembe a kézdivásárhelyt védők azt állítják, hogy míg Sepsiszentgyörgyön az állami- és középületeken kívül alig van hét emeletes épület, addig Kézdivásárhelyen negyven tisztességes kőépület található, melyek közül többnek a földszintjén szállást is lehet találni, valószínűleg kedvezőbb áron, mint Sepsiszentgyörgyön. Ugyanakkor a piaci árak a céhes városban 5-6%-kal alacsonyabbak, mint a megyeközponthban. Ezáltal az itt dolgozó hivatalnokoknak sem lehet majd panaszuk a megélhetésre. Adóbefizetés szempontjából is másként látják a céhvarosbeliek az arányokat, és természetesen Kézdivásárhelyet tudják a nagyobb adót fizető városnak. Sepsiszentgyörgynek mint addigi közigazgatási központhnak a szerepét azzal hártják vissza, hogy az nem indok arra, hogy továbbra is az legyen minden tekintetben. Azon állítást pedig, hogy Sepsiszentgyörgy évszázadok óta a megye közigazgatási központja, történelmi valótlanágnak tartják, mert a település csak az 1820-as években kezdett városiasodni, azelőtt a szék több alkalommal is Kézdivásárhelyen tartotta „márkális gyűléseit”. Megcáfolják az egészségtelenség rágalmát is, amivel Kézdivásárhelyt vádolták, egyetlen indokot hozván fel: miért nem nőtt a sepsiszentgyörgyi lakosság jobban, ha annyira egészséges állapotok uralkodnak utcáin? Tagadják azt, hogy a törvényszék áthelyezése többletkiadást jelentene az államnak, hisz a város rendelkezik a kellő bírósági épülettel, legfennebb csak a börtön épületének kibővítésére lehet szükség.¹⁴ „A Kézdivásárhely elleni aggodalom magány és helyi érdekből származhatik, minden nemesebb intentio nélkül, mely képes inkább Háromszéket a szász atyfiaknak Brassónak dobni oda martalékul mint Kézdivásárhelyt látni Háromszék

törvényszékét” – vonják le a konklúziót a kézdivásárhelyi szószólók.

A felirat elkészítése és Budapestre való felküldése után Bakcsi Ferencz országgyűlési képviselő, szerkesztő irányításával 1875. augusztus 25-re Sepsiszentgyörgyre népgyűlést hívtak össze Háromszék, Miklósvár- és Bardocszék lakosainak részvételével. A gyűlés elnökének Veress György (1808–1883) árkosi birtokost, jegyzőjének pedig Vécsey Róbertet (1846–), a *Nemere* lap szerkesztőjét választották meg, közfelkiáltással. A gyűlés határozata a következő volt: „mondja ki a népgyűlés, hogy a sepsiszentgyörgyi királyi törvényszéknek a minisztertanácsi rendelettel célba vett feloszlata és a kézdivásárhelyi királyi törvényszékbe leendő beolvasztását nem helyesli, sőt úgy törvénykezési mint politikai s különösen pénzügyi szempontból határozottan veszélyesnek és károsnak tartja mind a szék lakóira, mind az államra nézve. Ezen meggyőződésből kifolyó nézetének indoklásául teljesen magáévá teszi és felfogadja a Szentgyörgy város által e tárgyban hozott feliratot. Mindezek folytán kéressék fel a nagyméltóságú minisztérium a törvényszék reduktója tárgyában kiadott rendeletnek a szentgyörgyi törvényszékre vonatkozó részét felfüggeszteni”.¹⁵

A sepsiszentgyörgyi feliratot fel is terjesztették a kormányhoz, de az 1875. szeptember 25-én tartott sepsiszentgyörgyi törvényhatósági közgyűlésen felolvasott magyar királyi miniszteri leirat szerint nem fogadták el keresetüket, így a királyi törvényszéknek Kézdivásárhelyre való költöztetése 1875 őszén egy lezárt ügynek számított.¹⁶ A nagy port felkavart ügyet a sepsiszentgyörgyiek sokáig nem felejtették el, és nem tudtak belenyugodni a kormány döntésébe. Az 1875. szeptember 13-án tartott képviselőbizottsági gyűlésen a szeszvámot bérbevevő Nagy Gyula kereskedő kéri a még két évre szóló bérlet csökkentését vagy a szerződés megszüntetését. Indokul a királyi törvényszék sepsiszentgyörgyi székhelyének megszüntetését hozza fel, mely által a forgalma 40%-kal csökkent. A kérést megtárgyalják, úgyszintén id. Császár Bálint javaslatát, mely szerint a forgalom csak 25%-kal csökkent, ezért a bérleti összeg 20%-kal való csökkentését tanácsolja. A képviselők többségének véleménye szerint azonban az árverési feltételeket nem lehet megszegni, és ezért nem teljesíthetik sem a bérlet kérését, sem Császár Bálint javaslatát. Hasonló panasszal fordult Sikó László kereskedő a tanácshoz, kérve azt a borbám haszonbérletének a leszállítására. Ebben az esetben is a tanács véleményét fogadták el.¹⁷ 1876-ban a város

¹⁴ Az 1870-es összeírásokból tudjuk, hogy Kézdivásárhelynek 46, Sepsiszentgyörgynek pedig 25 középülete volt abban az időben. (PÁL Judit 2003, 642.)

¹⁵ *Nemere*, 1875. augusztus 25., 1.

¹⁶ SÁL, Fond 14, inv. II/1, cota 86, f. 257.

¹⁷ Uo., inv. II/1, fasc. 86, f. 260–261.

kérte az árenda csökkentését a szeszitalok kiméréseire, azzal indokolva, hogy jelentősen visszaestek a bevételek a törvényszék elköltöztetése miatt. 1877-ben a megyei vezetés is támogatta Sepsiszentgyörgy kérését. A város a törvényszék visszaköltöztetése érdekében ingyen székházat és pénzügyi támogatást is felajánlott, de így sem érte el célját.¹⁸ 1903 januárjában újabb *Memorandumot* szerkesztettek, és küldték el az igazságügyi miniszternek, a királyi törvényszék Sepsiszentgyörgyre való visszahelyezése tárgyában,¹⁹ de csak 1913-ban sikerült elérniük ezt, amikor Kézdivásárhely már gazdaságilag is meggyengült.²⁰

Összefoglalásként: Az 1875-ös átszervezés és az összes többi reformfolyamat mélyreható változásokat hozott a székelyföldi városok életében a dualizmus első évtizedében. Az általános tendencia a Monarchia szemszögéből kívánatos egységesítés volt, és a régi kiváltságok rendszerének a felszámolása. Talán ezért is érezték úgy egyes városok, hogy igazságtalanul bánt velük a kormány. Ilyen szemszögből néz-

ve nem volt meglepő Sepsiszentgyörgy álláspontja, amikor a királyi törvényszéknek a megyeszékhelyen való megtartása mellett kardoskodott. Még nagyobb „csapásként” könyvelte azonban el a régi városi kiváltságainak elvesztését és a megyei fennhatósága alá kerülést. Az általános átszervezés ugyanakkor nem volt képes megoldani olyan régi problémákat, amelyek ezen városok több évtizedes fejlődéséből adódtak. Így például Kézdivásárhely gazdasági erejét – annak ellenére, hogy a kiegyezés utáni első évtizedekben még szilárd volt – a Romániával kitört vámháború igencsak érzékenyen érintette. Ennek oka pedig az volt, hogy a város gazdasági életében nagy szerepet játszott a kézművesipar, amely nem tudta felvenni a versenyt a kor fejlődésével. Így került végül a város hátrányos helyzetbe Sepsiszentgyörggyel szemben, amelyen az elkövetkező évtizedek sem változtattak, a háború utáni években pedig végleg Sepsiszentgyörgy lett a mindenki által elfogadott megközpont, immár a román államigazgatás alatt.

Tóth Szabolcs – Kovászna Megye Tanácsa, Sepsiszentgyörgy, 1918. December 1. u. 1., 15F/17, RO-520080; szabolcs77ro@yahoo.com

Levéltári források

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága, Sepsiszentgyörgy (SÁL)
– Fond 14, inv. II/1, cota 86: *Sepsiszentgyörgy város törvényhatósági képviselő-bizottsági közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1869–1875*

Irodalom

CJH = Corpus Juris Hungarici törvényei, *Complex DVD Jogtár*, 2005. július 31, Budapest.

EGYED Ákos

2006 *A székelyek rövid története a meglepedéstől 1918-ig*, Csíkszereda.

PÁL Judit

2002 *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914*, Csíkszereda.

PÁL-ANTAL Sándor

2002 *Székely önkormányzattörténet*, Marosvásárhely.

SZENTIVÁNYI Miklós

1899 Közigazgatás, in: *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Sepsiszentgyörgy, 141–146.

¹⁸ PÁL Judit 2003, 553–554.

¹⁹ SÁL, Fond. 14. inv. II/1, cota 126, f. 15.

²⁰ PÁL Judit 2003, 553–554.

Lupta dintre orașele Sf. Gheorghe și Târgu Secuiesc pentru locația tribunalului din Trei Scaune, 1875

(Rezumat)

După Compromisul din 1867 s-a trecut la omogenizarea sistemului administrativ al Monarhiei. Prin legi importante din 1869-1871, s-a realizat și despărțirea puterii locale executive de cea judecătorească, respectiv s-a reglementat funcționarea administrației locale. În 1872 în Trei Scaune s-au înființat două tribunale, în orașele Sf. Gheorghe și Tg. Secuiesc, dar în 1875 unul din acestea trebuia desființată. Datorită poziției sale centrale, Sf. Gheorghe a rămas reședință de scaun (peste un an, de comitat) în Trei Scaune, însă și-a pierdut tribunalul. Lucrarea prezintă polemica dintre cele două orașe, mai ales încercările celor din Sf. Gheorghe de a păstra în orașul lor instituția. Tg. Secuiesc însă, având viața economică mai puternică la vremea aceea, va pierde lupta și tribunalul propriu abia în ajunul primului război mondial, în 1913.

The fight between the towns Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe) and Kézdivásárhely (Tg. Secuiesc) for the location of the Court of Justice of the Székely seat Háromszék in 1875

(Abstract)

Following the Compromise of 1867 the Austrian-Hungarian Monarchy started to homogenize the administrative system. By enacting important laws between 1869 and 1871, the local executive power was separated from that of justice and the operation of the local administration had also been regulated. In 1872 two courts of justice were established in Sepsiszentgyörgy and Kézdivásárhely, but in 1875 one of them had to be closed. Due to its central position Sepsiszentgyörgy became the seat of Háromszék (one year later of the county), but it lost the court of justice. The study presents the polemic between the two towns, especially the effort of the inhabitants of Sepsiszentgyörgy to maintain the institution. Kézdivásárhely, having a stronger economy at that time, would lose the battle and its own court of justice only on the eve of the I First World War, in 1913.

1. ábra

Orbán Balázs fényképe az 1860-as évekbeli sepsiszentgyörgyi főtérről; jobbról, a Lábasházban működik 1872–1875-ben a törvényszék, mellette balról, a volt ménkórház saroképületében a börtön